

Јоанис А. ПАПАДРИЈАНОС*

ПЕТАР ПЕТРОВИЋ ЊЕГОШ И ГРЧКА

Грчка библиографија новог и најновијег времена није се много бавила црногорским владарима и уопште историјом ове земље. У Великој грчкој енциклопедији у годинама између два рата (1919-1939), на само две стране говори се о историји Црне Горе и о њеним владарима. О владици Петру II Петровићу Његошу у овој енциклопедији реч је само на једној страници о њему и углавном о његовим борбама против Турака.¹ У новије време, грчким научним круговима Петар II Петровић Његош постао је познат углавном по његовом спеву „Горски вијенац”. Заслуга за то припада професору Михаилу Ласкарису који је рано прихватио Катедру балканске историје на новооснованом универзитету у Солуну (године 1926). Наиме, проф. М. Ласкарис, у својој познатој књизи „Источно питање”, посвећује једно цело поглавље под насловом „Црна Гора и Србија до 1875”, Петру II Петровићу Његошу и његовој поеми „Горски вијенац”.²

У наше време, колегиница Марија Нистазопулу-Пелекиду у својим универзитетским предавањима „Балкански народи – од турског освајања до националне обнове”, говори о Црној Гори у једном посебном потпоглављу, под називом „Црна Гора”.³

Међутим, живот и дело овога црногорског владике као и његове везе са Грчком пружају многе аспекте од којих ћемо ми, у овом излагању, у зави-

---

* Доктор историјских наука, проф. Демокритовог универзитета у Тракији, Грчка.

¹ К. И. Дјувуњотис (Κ: Ι: Δουβουνκοτης), „Црна Гора” (Μαυροβούνιο), *Велика Грчка Енциклопедија* 16 (Μεγάλη Ελληνική Εγκυκλοπαίδεια, ΙΣΤ), (Атина 1981), стр. 783.

² Михаило Тх. Ласкарис (Μιχαήλ Θ. Λάσκαρις), *Источно питање 1800-1923*, т. I. (Το Ανατολικό Ζήτημα 1800-1923, τ I), Солун 1978 (Θεσσαλονίκη 1978), странице 191-227.

³ М. Нистазопулу-Пелекиду (Μ. Νιατεσοπούλου-Πελεκίδου). *Балкански Народи. Од турских освајања до националне обнове*, Солун, друго издање, 1991 (Οι Βαλκανικοί Λαοί. Από την τουρκική κατάκτηση ως την εθνική αλοκατάσταση, Θεσσαλονίκη 1991), странице 180-183.

сности од времена предвиђеног за једно саопштење, издвојити само неколико:

Прво: Сима Милутиновић Сарајлија као први учитељ Петра II Петровића Његоша у његовој љубави према старој Грчкој.

Нема никакве сумње да су веома скромна наша сазнања о факторима који су могли да пробуде Његошеву љубав према древној Хелади, као и о првим школским знањима овога црногорског владике. Знамо да су у то време у Црној Гори постојали извесни учитељи – калуђер Мисаил, Јаков Цек и Јован Поповић – који су Његоша учили основном писању као и неким језицима – руском и италијанском. Али његов претходник, Петар I, међутим, није имао систематско образовање, па није могао свом синовцу Петру II да даде неко систематско образовање.⁴

Стога сматрамо да велику сконост црногорског владара и пјесника према старогрчком (језику) треба потражити на другој страни. Према нашем знању, Сима Милутиновић Сарајлија, овај познати српски песник који је и сам имао класично образовање, први је и једини учитељ који је систематскије надахнуо Петра II Петровића Његоша и подстакао његову љубав према страогрчкој књижевности. Он је могао Његошу да пренесе основна и значајна знања о грчкој митологији, књижевности и историји, развио му је љубав према Хомеровим делима, која су тада цењена посебно у области народне поезије. Постоје такође подаци да је Сима Милутиновић Сарајлија, у време Његошевог боравка у Црној Гори, по десет минута у шетњи, као Платон, у луговима поучавао своје ученике. Сматрамо, међутим, да су ова сведочанства плод маште и да немају никакве везе са стварношћу. Да погледамо ствари пак од почетка.

Сима Милутиновић Сарајлија, као што знамо, још док је био млад, као петнаестогодишњак, учио је у Карловачкој гимназији. Био је један од најбољих ученика; у првом разреду „класичних студија” у овој гимназији слушао је часове на грчком и латинском језику, затим часове историје и књижевности старих Грка. Већ наредне године Милутиновић учи новогрчки језик у школи у Земуну. Чини се да је Сима Милутиновић Сарајлија био избачен из карловачке гимназије јер је, заједно са својим пријатељем Димитријем Давидовићем, читао забрањене књиге и писао слободоумне песме. У грчкој школи у Земуну имао је за учитеља Јована Турунцу, брата Георгија Турунце, који је мученички убијен са Ригом од Фере. Јован Турунца је био образован учитељ који је придавао велики значај хуманистичким студијама и није настојао да оптерећује ученике некорисним знањима. Овај хуманистички систем Турунцин одмах је пробудио Симино интересовање, који је дословно био привржен своме учитељу. Његово школовање поред једног таквог учитеља, довело је до читања многих грчких књига оригинал-

⁴ Мирон Флашар, *Његош и антика*, Подгорица 1997, страница 13.

них или преведених на латински, што показује да је Сима стекао многа знања из старогрчког и да је могао добро да научи новогрчки језик; колико ово последње изгледа вероватно потврђује стиховима „Историја Славено-Срба” Триандафила Дуке, писана на грчком језику.⁵

„СЕРБИЈАНКА” СИМИНА И ЊЕГОШЕВО ПЕСНИЧКО ДЕЛО

Колико је Сима Милутиновић Сарајлија познавао антички свет види се из поеме „Сербијанка”, правилније назване „Илијада српског устанка”. С друге стране, ова поема послужила је као извор (оригинал) Његошеве „Свободијаде”. Пажљива анализа овог занимљивог Симиног дела, објављеног годину дана пре пишчеве посете Цетињу, води нас ка поузданом закључку да су Симинова знања о античком миту и старој традицији, историји и књижевности, у време његовог доласка у Црну Гору, била обимна, подробна и значајна. Богови и хероји, њихова природа и улога, јављају се, често у „Сербијанки” без грешке и неразумевања. Нису то само класицистички украси или одломци неповезаних знања. Расуте реминисценције могу се увлачити у низове и маће – више заокружене смислене целине. Примера ради, класична Грчка космогонија и теологија са свим смењивањима владара и богова до појединости дефилирају у „Сербијанки”, што показује пишчево познавање целовитог овог митског круга. Помињање хаоса и небеса, рађање Афродите и Хроносова владавина такође се јављају у „Сербијанки”.⁶

Пажње су још вредна и Милутиновићева знања из старогрчке историје која су обухваћена у сећањима „Сербијанке” на антику. На пример, за лик Алекснадра Великог не везује само причу о резрешењу „гордијевог чвора” него и „македонску фалангу”, ово значајно сазнање о старој ратној тактици.

Да сагледамо још и морфолошка значења (ознаке) старе „грађе” која је обухваћена у „Сербијанки”. Присећања и митолошко препричавање, преименовања и реторички примери представљају погледе и оквире у којима се наведена материја јављала у Милутиновићевим делима. То значи да се Сима у излагању и примени наведених елемената у ствари прилагодио поетици класичара; концентрација знања око старих елемената показују висок ступањ пишчевог класичног образовања. Поједини епитети и слике, обрти и размишљања пишчева воде нас до закључка о његовом непосредном познавању Хомерове „Илијаде”, Вергилијеве „Енеиде” и неких Платонових дела.

Сасвим је природно да закључимо да је Милутиновић пружио Његошу многа и поуздана знања из старе грчке историје, филозофије и поезије. Можемо такође да претпоставимо да је Сима будућем црногорском владару излагао и Сократа, као и Платоново учење о идеалној држави, а то је оно

⁵ Јанис А. Пападрианос, *Грци Колонистии у Земуну*, Солун 1988, странице 155-157.

⁶ Флашар, *Његош и антика*, стр. 87 следеће.

што налазимо и у „Сербијанки”. Преко Симе Његош је могао да сазна и неке препоставке старе и нове европске поезије на основу писања оних који се историјски везују за Платона и Аристотела, Неоптолена и Хорација.

Из књижевно-теоријских текстова које је Његош од младости имао у својој библиотеци, али и на основу анализе класичних порука које се налазе у „Свободијади” као и у другим Његошевим делима, уверавамо се да је Милутиновић стварно утицао својим делима на песничко дело овог црногорског владике.

Један други значајан проблем који свакако треба објаснити јесте: Милутиновић је свакако надахнуо свога ученика Његоша, поред жеље да ближе упозна античка дела, посебно старогрчку књижевност, још и да учи класичне језике.

Као што је познато, поседујемо једно значајно и поуздано дело српског истраживача Н. Банашевића под насловом „Његошево учење страних језика”, објављено у часопису „Историјски записи”, св. 6, 1929; овај српски истраживач веома је пажљиво дошао до закључка да је веома тешко поуздано тврдити да је Његош учио старогрчки и латински језик. Немамо, наиме, поузданих доказа, већ се можемо ослонити само на неке вероватне податке за ову тему.

Као прво за ово треба да имамо у виду следеће: књиге које се налазе у личној библиотеци овога владике и за које смо сигурни да су Његошеве: Латински речник и два сепарата (*којије ирејиса*) руског речника руско-латинскога разговора и, најзад, Милутиновићево дело. На основу свега тога можемо да дођемо до следећих закључака.⁷

У Његошевој души до краја живота, иако је био нежног здравља и са пуно државничких обавеза, преовлађивала је љубав према старом свету, за стару Грчку и нову, која се тек била ослободила од турског јарма; можда је имао још и жељу да научи старогрчки језик, а чини се да се пред сам крај живота заинтересовао и за учење новогрчког језика. Али главни и поуздани пут, који је нашег песника упућивао још од ране младости на старогрчку књижевност, ишао је преко превода на језике које је Његош боље познавао; најпре, преко руског, а онда и преко латинског и француског језика. Према Његошевом секретару П. Медаковићу, црногорски владика проучио је све грчке класике који су били преведени на руски и „веома их је ценио”.

Али, нису само старогрчки писци надахњивали Његоша, већ и новогрчки који су се бавили великим црногорским песником.

---

⁷ Флашар, *Његош и антика*, странице 35.

II НОВОГРЧКИ КЊИЖЕВНИК К. ПАСАЈАНИС И „ГОРСКИ ВИЈЕНАЦ” ПЕТРА II ПЕТРОВИЋА ЊЕГОША

У време балканских ратова Грци су имали прилику да се боље обавесте о црногорском и српском песништву од црногорских и српских војника који су јануара 1916. године пребачени на Крф.⁸ Тако је публицист и писац Коста Пасајанис, који се тада налазио на Крфу, одлучио да научи српски језик и да боље упозна српску поезију. Превео је многе песме црногорске и српске у атинском дневном листу „Нова Грчка”. Касније је К. Пасајанис сакупио све ове своје преводе и објавио их у једној лепој књижици под насловом „Српске песме”.⁹ У овој малој књизи налазе се преводи песама Његошевих, Б. Радичевића, В. Илића и др.

Нас овде занима одломак Његошеве поеме „Горски вијенац”, који је посвећен вођи Првог српског устанка Карађорђу. Пре овога свога превода наведеног одломка, К. Пасајанис је сматрао корисним да каже неколико речи о црногорском песнику Његошу и о Бранку Радичевићу.

ПРЕТЕЧЕ У СРПСКОМ ПЕСНИШТВУ. ЈЕДАН ВЛАДАР ПЕСНИК И ДИМОТИКИСТ

Први веома одани ученици и следбеници Вука Стефановића Карацића постали су П. П. Његош, црногорски владар, затим његов следбеник, Никита¹⁰ и Бранко Радичевић.

Петар II Петровић Његош, владика и владар црногорски, родио се 1. јула 1813. у Његушу црногорском а умро је 19. октобра 1851. године и сахрањен је на Ловћену.

Заједно са Бранком Радичевићем био је највећи следбеник и проповедник Вука Карацића у реформи српског језика.

У својој поеми „Горски вијенац” он је жесток и постојан као што су сурове црногорске планине, као јунаци о којима пева.

„Горски вијенац” је конципиран попут циклуса таквих јуначких песама, као што су (хајдучке) клефтске народне песме, које се односе на достојанствене и храбре јунаке. У овим песмама осликавају се нарави и једноставан тежак и суморан живот црногорских планина и њених неустаршивих јунака пред смрћу.

⁸ Јоаннис А. Пападрианос, „Југословитска у току последњих двадесет година” *Начини саставак слависта у Вукови дане* 6, ср. 3 (Београд 1977), стран. 37-38.

⁹ Костас Пасајанис, *Српске њесме*, Атина (без датума).

¹⁰ Пасајанис, као и многи Грци његовог времена, погрешно бележи владара црногорског Николу (1816-1916), као *Никиџа* уместо Никола (вл. М. Тх. Ласкарис, Источно питање, Солун 1998, стр. 195, нап. 1).

Петар Петровић Његош и Бранко Радичевић нису били само два верна следбеника Вука Стефановића Караџића него и два стваралачка претече књижевности препорода Србије. Први (наиме Његош) у јуначкој поезији, а други (Бранко) у лирској поезији. Они су одлучно срушили схоластичку традицију и први су отворили, на сасвим јасан начин, нови стваралачки пут у уметности и поезији.”

У овој белешци писац је сматрао неопходним да у облику предговора, да неке податке о „Горском вијенцу”, у народном контексту:

„Патриотске песме Петра II Петровића Његоша читају и певају их, са великим осећањем и Црногорци и Срби. Он је њихов народни Хомер за оно време, јер се све песме односе на јуначке борбе Срба против Турака и нестанак српске слободе”.

Пре свега, у Његошевом одломку који се односи на Карађорђа, Пасајанис је сматрао корисним да да један историјски увод на следећи начин:

„Срби који су изгубили своју независност, у познатој битки на Косову са Турцима 1389, и били су од њих поробљени неколико векова, започели су свој први народни устанак против Турака 1804. на челу са неустрашивим Карађорђем, чукундедом садашњег њиховог краља Александра Карађорђевића.

Храбри Карађорђе са својим Србима, без ратних средстава и опреме, са дрвеним топовима и са једном вером у слободу и храброст, борио се готово пуних девет година против тиранина и ослободио је половину Србије од тешког турског ропства.

Наполеон је у то време био почео рат против Русије. Неверни Турци, не бојећи се више Руса да ће слати помоћ српским устаницима, пошто су дотад били заузети ратом против Француза, заратише удвојеним снагама против Срба и угушише у крви Први српски устанак, док је Карађорђе тада био приморан да пребегне у Аустрију, затим у Русију и коначно у Румунију”.

Епски песник и филозоф Његош опевао је дугим епским песмама херојске борбе ослободилаца Србије, Карађорђа великог војда и препородитеља Србије и Црне Горе. Његове песме у народном духу имају јединствен наслов „Горски вијенац”, из кога Пасајанис у слободном преводу доноси „Посвету праху оца Србије”, али под насловом „Карађорђе”.

У почетку својих превода и препева Пасајанис се готово редовно и као по правилу удаљује од својих извора. Тако Његошеве мисаоне стихове на почетку Посвете...

Нек се овај вијек горди над свијема вјековима
он ће ера бити страшна људскијема кољенима.¹¹

¹¹ Миодраг Стојановића, „Српске песме Косте Пасајаниса”, *Balkanica* VII (Београд 1971), стр. 380.

Пасајанис разлаже у три бледолика недоследна шеснаестерца, од којих је трећи његов произвољни додатак:

Αιώνες, σκύφτε ταττεινοί μτρός στα δικά μας χρόνια.
 Περήφανα ο αιώνας μας τρομερή εττοχή του
 Δείχνει στους άλλους, τα έργα, τα θαμαστά του τα έργα.

Величање Карађорђевог устаничког дела у стиху:

Диже народ крсти земљу, а варварске ланце сруши –

грчки препев развија у два дела:

Να όωντανέψει το λαό και το σταυρό να υψώσει
 Και των τυράννων τα δεσμά τα βάρβαρα να σττάσει.

Удаљавање од узворног Његошевог стиха постаје затим све карактеристичније. Одломак песме (ст. 25-28), чија је основна мисаона нит да „покољења дјела суде”, парафразира се у двоструко већем обиму, а стихови 29-34, са шест нарастају на једанаест грчких хетерогених низова – од 15 до 17 стопа. При томе је ипак присутно Пасајанисово настојање да у највише случајева одржи ритам Његошевог трохејског шеснаестерца.

Његошеву посвету Карађорђу Пасајанис није превео до краја. Грчки читалац тако не зна за стихове 35-38, у којима се пева о Српкињи која рађа Душана и Обилиће, и да Срби испунише завет слободи.

Пасајанис је Његошеву песму схватио као инспирацију; верније преноси углавном стихове који славе Карађорђа и његово устаничко дело. Зато у свом препеву и не иде до краја, завршавајући алузијом на вождове противнике. Овакав завршетак је логичнији за грчког читаоца јер је „Посвета праху оца Србије”, у складу са својим почетком, велича „овај вијек горди” чије ће зубље светлости за Србе у вјекове биват дубље”.¹²

¹² Стојановић, „Српске песме”, стр. 387-382.

Prof. Joanis A. Papadrianos

MOUNTAINOUS WREATH AND GREECE

Summary

In this report, in time limit designated for one presentation, we will attempt to tackle the links of renowned epic poem *Mountainous Wreath* by Archbishop Petar the 2nd Petrović Njegoš with Greece.

At the beginning of the expose we will set forth the influences the Ancient Greece had on this Njegoš's epic poem, like the ancient Greek epic works by Homer (*Iliad* and *Odyssey*), work by Herodotus, pre Socrates' philosophers, as well as the philosophers of classical period, especially Plato, works of other historians of late antique, etc.

In newer time, a special attention to *Mountainous Wreath* by Petar the 2nd Petrović Njegoš was paid by a journalist (publicist) Kosta Pasayanis, who was in Crofu, where Montenegrin and Serbian army found a refugee and from whom he studied the Serbian Language. In 1916 and 1917 Kosta Pasayanis translated many Montenegrin and Serbian poems – by Njegoš, Miša Pavičević, Branko Radičević, Vojislav Ilić and others. Pasayanis has later collected all these translations of Montenegrin and Serbian poems and published them in a very nice booklet entitled *The Serbian Poems*. Greek interpreter translates from Njegoš's epic poem *Mountainous Wreath* the passage dedicated to Karadorde. This translation was preceded by an introductory note in which it was pointed out that Njegoš is Montenegrin Homer and which briefly presents Karadorde's bravery.